

ELS EFECTES DE LA CRISI A BALEARS (XI)

L'EMPOBRIMENT DE LES PERSONES AMB OCUPACIÓ

*El número 14 de **TEMES SOCIOECONÒMICS GADESO** el dedicam a un tema que, malauradament, és de molta actualitat: “els treballadors i les treballadores pobres”. Aquest és un tema present des de fa molt de temps en els debats acadèmics, socials i polítics de tot arreu i que, en la darrera dècada, s’ha incrementat especialment a la UE. Aquesta preocupació per l’empobriment de les persones ocupades en els mercats laborals era molt minoritària abans de l’inici de l’actual crisi i se circumscriu bàsicament al procés polític i econòmic de generació de les grans desigualtats que, per cert, són en bona part la causa de la situació actual.*

El cas és que des de fa poc més d’una dècada s’ha incrementat molt l’atenció envers aquesta problemàtica, fins a l’extrem que la mateixa UE a l’any 2003, en el marc de l’Estratègia Europea d’Ocupació, va introduir un indicador per avaluar aquestes tendències mitjançant la EU-SILC de la que l’Enquesta de Condicions de Vida espanyola en forma part. Una altra mostra del major interès per conèixer el grau d’empobriment de la població (treballadora o no) la trobam als informes anuals sobre l’ocupació de la OCDE que, des de l’any 2009, inclouen l’anàlisi d’aquests fenòmens.

Hem de tenir en compte, això sí, dues consideracions: per una banda, la vocació de flaix d’aquesta publicació i que, per tant, allò que pretenem no és fer un estudi a fons del tema que es tracti, sinó únicament posar a l’abast dels lectors una informació bàsica, comentar-la i realitzar alguna proposta, per un major coneixement de sectors amplis (no especialitzats) de la nostra societat de l’assumpte tractat i provoqui el debat; i, per una altra, donada per la complexitat del tema que tocam en aquest número hem d’advertir d’entrada que el que segueix és només una aproximació, una mena de tast a la problemàtica que indistintament anomenam treballadors pobres, ocupats en risc de pobresa o pobresa laboral.

Val a dir que les fonts estadístiques emprades pertanyen ambdues a l’INE i són l’Enquesta de Condicions de Vida (ECV) i l’Enquesta de Població Ocupada (EPA). D’aquesta darrera hem emprat les dades del tercer trimestre perquè és el període de més dinamisme del mercat laboral illenc, afectat per una forta estacionalitat.

1.- Introducció:

Tenir un treball no garanteix la impossibilitat d'entrar en una dinàmica de risc de pobresa. La precarització de les condicions de treball, amb una flexibilització de les relacions laborals sense l'equivalent seguretat, l'afebliment dels recursos socials de l'Estat de Benestar i la disminució del salari nominal i l'erosió del salari real per mor de la pujada del cost de la vida en general i en particular d'algunes necessitats bàsiques, com ara, l'habitatge, han canviat el paradigma segons el qual un treball era equivalent, excepte excepcions molt minoritàries, a no patir carències materials severes.

Tanmateix cal tenir present que, tal com explica el catedràtic de sociologia de la Universitat d'Oviedo, Rodolfo Gutiérrez *"El risc de pobresa de persones ocupades és una categoria híbrida, que es refereix simultàniament a una situació dels individus, l'ocupació, i a una situació de les llars, la pobresa..."*. És a dir, la pobresa genèrica de la població és clau en el procés d'empobriment laboral, però cal tenir molt present que hi ha factors específics que podríem anomenar de precarietat socioeconòmica i laboral. Entre els primers els més rellevants són els que fan referència als contextos familiars (persones en condicions de dependència econòmica o realitats de privació material i social), o aspectes personals com són els de gènere, l'edat o la nacionalitat d'origen i l'evolució de la despesa pública en serveis socials bàsics i en prestacions socials. Òbviament un context, com l'actual, de retallades inequitatives en tot allò que fa referència a prestacions socials i generalització dels "copagaments" té un impacte extraordinàriament negatiu sobre els col·lectius més febles del mercat laboral i de la societat. La precarietat laboral fa referència als aspectes del funcionament dels mercats laborals que incideixen decisivament a l'existència de persones ocupades pobres.

En aquest **TEMES SOCIOECONÒMICS GADESÓ** abordarem únicament els aspectes que es refereixen a la precarietat socioeconòmica i, amb més cura, a la precarietat laboral. Als efectes de tractar aquest tema de l'evolució de l'empobriment de les persones amb ocupació, consideram situacions de precarietat laboral les de treball a temps parcial i les d'autònoms dependents o "falsos autònoms". La consideració de persona treballadora pobre es té mentre s'està treballant i, per això, els efectes de l'excessiva temporalitat i l'increment de contractacions de molt curta durada s'associa més al fenomen de pobresa genèrica. I al parlar de precarietat socioeconòmica ens referim a la fragilitat de rendes salarials o d'altre naturalesa.

2.- Les xifres més rellevants:

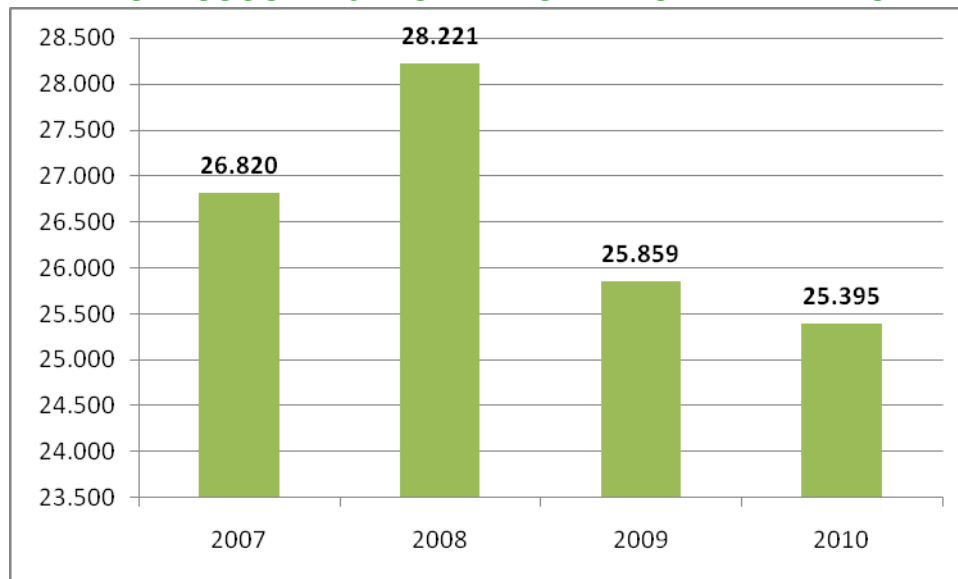
- ✓ En el dos primers anys del període recessiu (2008-2009) els ingressos mitjans de les llars illenques han baixat un 10%, una tendència que, amb tota seguretat, s'ha accentuat en els anys 2011 i 2012.
- ✓ La taxa de pobresa de Balears en 2011 fou del 18,5. En un context de caiguda dels ingressos el grau de pobresa s'agreuja.
- ✓ L'augment de l'atur de molt llarga durada (dos anys i més) a Balears del 2007 al 2012 ha estat de 20,9 punts.
- ✓ El col·lectiu de "subocupats" (ocupats a temps parcial) arriba a Balears en el tercer trimestre de 2012 a la xifra de 70.200. És a dir, des l'any 2007 ha crescut un 29,52% a Balears, mentre que al conjunt d'Espanya ho feia en un 9,30%.
- ✓ El percentatge de subocupats a Balears és el 14,4% del total de la població ocupada, mentre que en el mateix trimestre (el tercer) de l'any 2007 era de l'11,1%.
- ✓ En el tercer trimestre de 2012 hi havia a Balears un total 62.400 persones qualificades com a "empresaris sense assalariats o treballadors independents". Moltes d'aquestes persones tenen aquesta qualificació estadística però són "falsos autònoms" o treballadors amb la condició no desitjada d'autònom.
- ✓ El percentatge balear d'empresaris sense assalariats o treballadors independents (12,3%) és el més alt des de que hi ha memòria estadística.

3.- La precarietat socioeconòmica (ingressos mitjans, taxa de risc de pobresa i atur de llarga durada):

Per una visió més completa dels factors de precarietat socioeconòmica recomanem veure el número anterior de **TEMES SOCIOECONÒMICS GADESO** titulat “Augmenten les condicions precàries de vida”. Hi trobareu els principals resultats de l’Enquesta de Condicions de Vida publicada en el mes d’octubre de 2012.

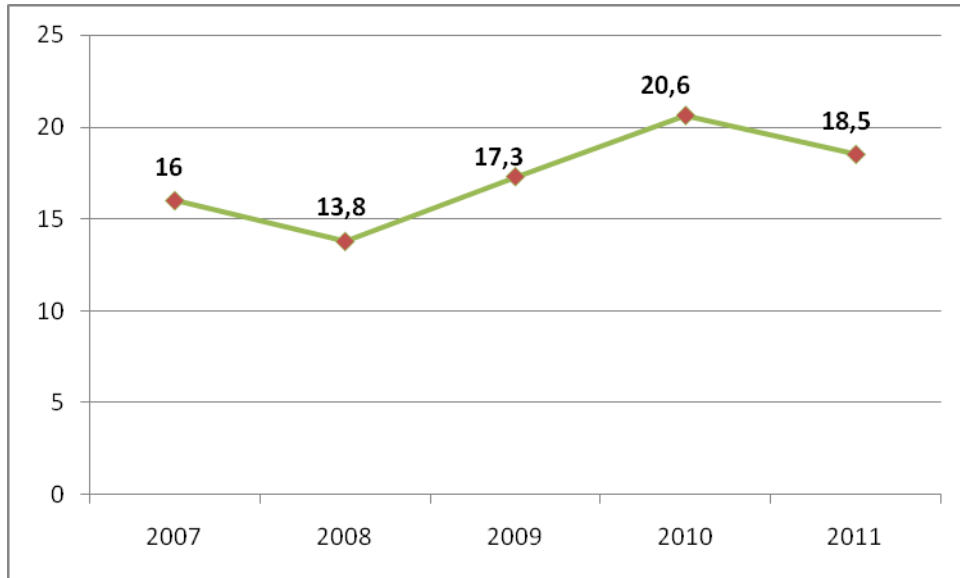
En qualsevol cas, no es pot parlar de “treballadors o treballadores pobres” sense parlar de l’evolució dels ingressos mitjans. Per això cal observar la gràfica següent que ens permet visualitzar la seva evolució fins a la darrera data disponible que correspon a 2010. Realment aquesta informació de l’ECV es refereix als ingressos de l’any anterior al de l’enquesta, per tant, el que reflecteix la gràfica és que fins l’any 2007 va haver-hi un increment mitjà dels ingressos i, una vegada s’entrà en crisi, hi ha una sobtada caiguda. En els dos primers anys del període recessiu aquests ingressos han baixat un 10% i, amb tota seguretat, aquesta tendència a la baixa s’ha accentuat en els anys 2011 i 2012.

INGRESSOS MITJANS DE LES LLARS DE BALEARS

Font: Elaboració pròpia a partir de l’Enquesta de Condicions de Vida (INE), 2012

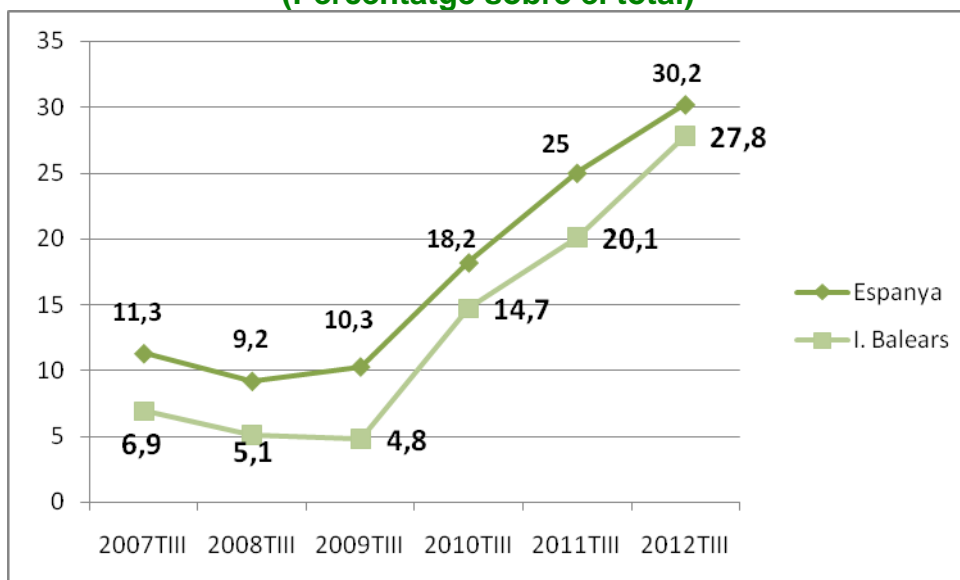
Un altre indicador cabdal per analitzar els processos d’empobriment de les poblacions amb ocupació és, sens dubte, la taxa de pobresa. La següent gràfica és força il·lustrativa de la seva evolució.

TAXA DE RISC DE POBRESA A BALEARS

Font: Elaboració pròpia a partir de l'Enquesta de Condicions de Vida (INE), 2012

Tanmateix s'ha de tenir en compte que aquesta taxa està associada a l'indicador de "llindar de pobresa" és a dir, a l'equivalent al 60% dels ingressos mitjans que, com hem vist abans, han anat minvant. Això ens indica que les persones que estan en risc de pobresa ho estan amb una major severitat, són més pobres.

Per acabar aquest apartat hem de fer referència a l'augment de l'atur de molt llarga durada, ja que en aquesta situació hi ha un important drenatge d'ingressos econòmics que fan impossible que les persones i les famílies (recordem que l'augment de llars amb tots els seus membres actius en atur és prou important) puguin fer front a les seves necessitats materials i entrin en una espiral de carències.

**ATUR DE LLARGA DURADA. PERSONES AMB DOS O MÉS ANYS EN ATUR
(Percentatge sobre el total)**

Font: Elaboració pròpia a partir de l'Enquesta de Població Activa (INE-EPA), 2012

Noti's que l'augment a Balears ha estat (2007 vs 2012) de 20,9 punts, mentre que al conjunt d'Espanya l'estirabot ha arribat a 18,9 punts.

En resum, uns ingressos mitjans a la baixa, una elevada taxa de risc de pobresa, un llindar de la pobresa cada cop més baix que fa que aquesta situació de carència material sigui més greu, i un important col·lectiu de població aturada de molt llarga durada, conformen un context de precarietat socioeconòmica que situa al voltant de la pobresa a un gran nombre de persones que gaudeixen d'un treball i un sou. I ho fa d'una forma molt especial en dos col·lectius que, a l'abric de la crisi, no aturen de créixer: la població ocupada a temps parcial i els "autònoms laboralment precaris".

4.- Les persones ocupades a temps parcial:

Per entendre el procés d'empobriment de la gent que té feina és molt important l'anàlisi de l'evolució de la població ocupada amb jornades reduïdes. Ho és per tres raons:

1. La immensa majoria de les persones amb jornada a temps parcial declaren que l'han acceptada perquè no han trobat feina a jornada completa. És a dir, son treballadors i, majoritàriament, treballadores a temp parcial no desitjat.
2. A alguns països, entre ells els EUA, s'elabora una estadística d'*atur estructural* que inclou a les persones que treballen a temps parcial perquè no han trobat feina a jornada completa que els hi permeti cobrir les necessitats bàsiques. Malauradament a Espanya no es fa aquesta estadística.
3. L'EPA classifica com ocupats a temps parcial a aquelles persones, de 16 o més anys, amb una jornada laboral inferior a les 30 hores setmanals. Moltes persones figuren com a ocupades tot i que la seva situació és de subocupació i en alguns casos de *quasi atur*. I, en qualsevol cas, atenint-se a l'evolució dels ingressos mitjans, segur que moltes d'aquestes persones difícilment poden cobrir les necessitats materials bàsiques amb les remuneracions salarials reduïdes.

A la taula següent podeu observar la progressió a l'alça del col·lectiu de "subocupats" que, en el darrer trimestre amb dades disponibles, arriba a una xifra de 70.200, la qual cosa vol dir que des de que s'inicià la crisi ha crescut un 29,52% a Balears, mentre que al conjunt d'Espanya només ho feia un 9,30%.

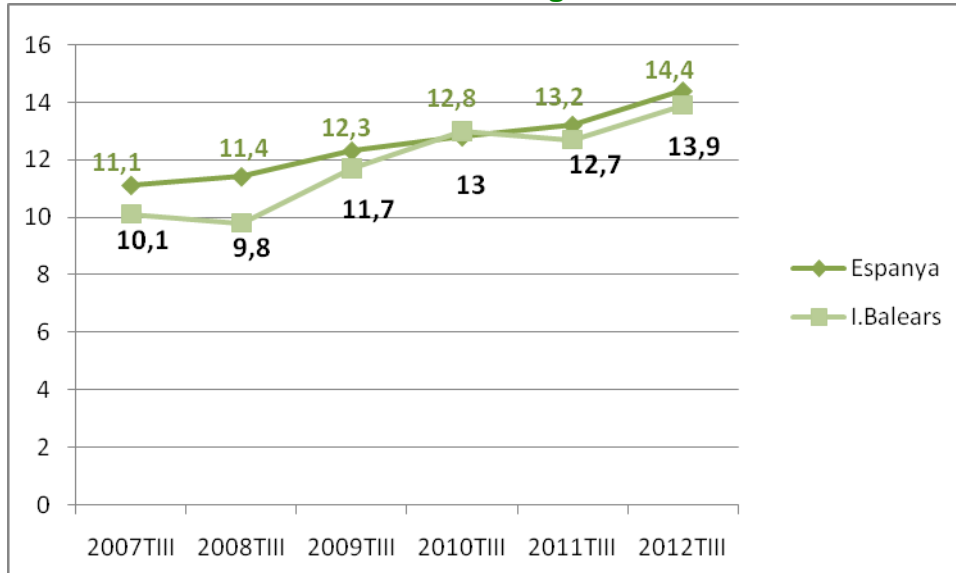
POBLACIÓ OCUPADA AMB JORNADA PARCIAL Valors absoluts (milers de persones)

	2007TIII	2008TIII	2009TIII	2010TIII	2011TIII	2012TIII
Espanya	2276,8	2323,9	2316,1	2371,9	2398,5	2488,5
I. Balears	54,2	52,6	60,6	65,7	64,4	70,2

Font: Elaboració pròpia a partir de l'Enquesta de Condicions de Vida (INE), 2012

No obstant, tenint en compte que la població ocupada total s'ha vist minvada per mor de la destrucció d'ocupació, allò més interessant és observar la gràfica següent:

POBLACIÓ OCUPADA AMB JORNADA PARCIAL Percentatge

Font: Elaboració pròpia a partir de l'Enquesta de Condicions de Vida (INE), 2012

Queden paleses dues coses: a) Un increment percentual associat a la situació de crisi. Val a dir que en el cas de les Illes els percentatges anteriors al 2007 eren encara menors (entorn al 9%). b) El col·lectiu de població ocupada a temps parcial té un major pes relatiu en el mercat laboral illenc que no pas en el del conjunt de l'Estat.

5.- El treball per compte propi com forma de precarització laboral.

A la taula següent es pot observar que no hi ha una tendència clara en quant a nombres absoluts de persones que són "empresaris sense assalariats o treballadors independents" ni a Balears ni al conjunt de l'Estat. Això s'explica per la combinació de dos fenòmens: la destrucció d'ocupació d'autònoms *stricto sensu*, alhora que llocs de treball propis d'ocupacions per compte d'altri es cobreixen amb persones amb relacions laborals no desitjades d'autònoms.

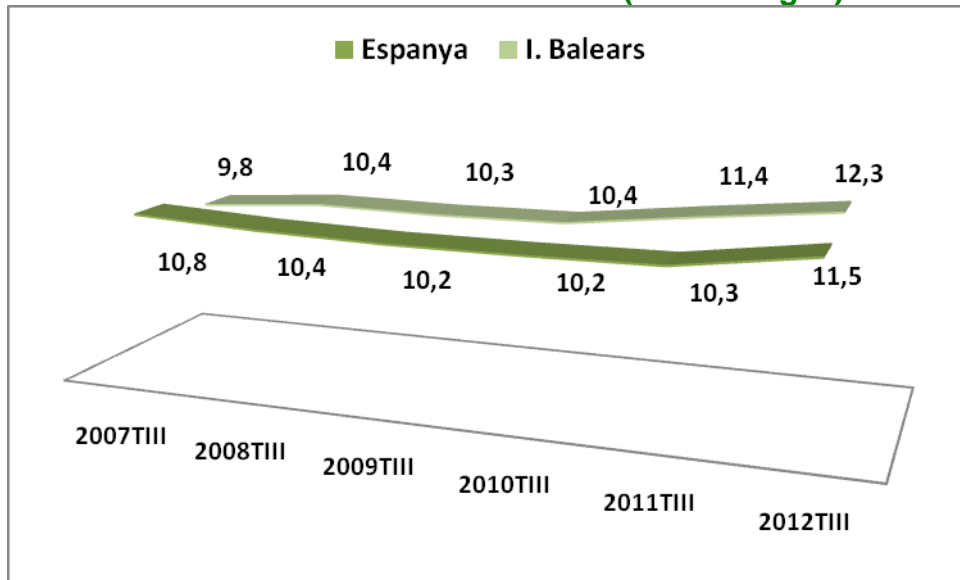
POBLACIÓ OCUPADA QUE ÉS EMPRESARI SENSE ASSALARIATS O TREBALLADOR INDEPENDENT (Valors absoluts)

	2007TIII	2008TIII	2009TIII	2010TIII	2011TIII	2012TIII
Espanya	2213,1	2118,9	1933,8	1896,8	1878,4	1986,7
I. Balears	52,6	55,8	53,1	52,7	57,8	62,4

Font: Elaboració pròpia a partir de l'Enquesta de Condicions de Vida (INE), 2012

Aquesta evolució en termes percentuals -tant al conjunt d'Espanya com a les Balears- té sempre, tal com pot observar-se a la gràfica següent, una tendència a l'alça. El percentatge a Balears (12,3%) és el més alt des de que hi ha memòria estadística.

POBLACIÓ OCUPADA QUE ÉS EMPRESARI SENSE ASSALARIATS O TREBALLADOR INDEPENDENT (Percentatges)

Font: Elaboració pròpia a partir de l'Enquesta de Condicions de Vida (INE), 2012

Aquesta progressió no és creïble que es produeixi en plena recessió i atonia del mercat de treball. Ans al contrari, en un context de reestacionalització de l'activitat econòmica i laboral illenca i absència de crèdit financer per noves activitats empresarials, hom pot concloure que la prolongació de la crisi provoca una progressiva conversió no desitjada de treball per compte d'altri en treball per compte propi. És a dir, l'augment dels "falsos autònoms" i dels Treballadors Econòmicament Dependents (TRADE) és una nova forma de precarietat laboral i, alhora, de precarietat d'ingressos per fer front a necessitats bàsiques.

6.- Conclusions i propostes de la Fundació Gadeso:

⇒ La baixada dels ingressos mitjans en les llars, l'augment de la taxa de pobresa i l'increment del nombre de persones en atur de molt llarga durada, són factors estructurals que indiquen un empobriment de les persones ocupades.

⇒ Als anteriors factors s'hi han de sumar els fenòmens de nova precarietat laboral: l'increment de les relacions laborals a temps parcial no desitjat i el de les persones autònomes econòmicament dependents i/o dels "falsos autònoms". Ambdós fenòmens provoquem situacions de carència material que es corresponen amb el perfil dels treballadors i treballadores pobres.

⇒ La reducció de les prestacions de protecció social i dels serveis públics i les mesures impositives regressives (IVA, taxes, copagaments) estan contribuint a l'empobriment general de la població, la qual cosa incideix decisivament sobre l'increment amb força del fenomen dels treballadors i treballadores pobres.

⇒ Tal com s'ha exposat en les dades referides a les Illes Balears, la combinació d'aquests factors, agreujats per un context de fort endeutament de les famílies illenques i d'una moderació i reducció recurrent dels guanys salarials, ens permet corroborar que el col·lectiu de treballadors i treballadores pobres a Balears va en augment. És a dir, tal com afirmàvem a l'inici de la introducció, cada cop hi ha més persones que, tot i tenir un treball, no tenen seguretat de no entrar en una dinàmica de risc de pobresa.

És per això que des de la Fundació Gadeso proposam:

- Donar-li importància i rellevància política i social al fenomen de les persones treballadores pobres. Un mercat de treball que no assegura la suficient retribució per a garantir que els que hi participen no corren perill de caure en una situació de pobresa té, de totes totes, un problema de descohesió social de gran importància política i social.
- Suggestim que, des dels àmbits acadèmics i dels organismes d'estadística pública i d'estudi del mercat laboral (singularment OTIB i IBESTAT) s'estudiï, delimiti i segueixi el fenomen en l'àmbit concret de les Illes Balears .

L'OPINIÓ DELS EXPERTS

Lluís Ballester

Professor de la Facultat d'Educació de la UIB

Desnonaments, indicador de la crisi social

Amb l'esclat de la crisi econòmica i l'augment de l'atur, centenars de milers de persones han arribat a una situació límit que no els permet cobrir les seves necessitats bàsiques. Segons les xifres d'EAPN, l'octubre de 2012: 1 de cada 5 les habitants de les illes Balears es troba en situació de pobresa. La població major de 65 anys és el col·lectiu més vulnerable amb una taxa de risc a la pobresa superior al 25%, seguida dels menors de 16 anys, amb un 24,2%.

Més d'un 20% de la població de les illes Balears viu sota el llindar de pobresa, 1 de cada 5 llars té uns ingressos anuals inferiors a 14.000 €, el 50% dels aturats no tenen cap cobertura, les dades de novembre del 2012 augmentaven l'atur a més de 90.000 persones, el 32% de les llars de les illes Balears tenen la percepció d'arribar a final de mes amb gran dificultat, hi ha més de 300 persones sense sostre, s'executen 18 desnonaments al dia.

Segons les dades del Consell General del Poder Judicial, entre 2007 i 2011 a les Illes Balears s'haurien produït 25.000 execucions hipotecàries, i 17.200 desnonaments entre 2008 i 2011 (a l'Estat Espanyol s'hauran produït al voltant de 349.438 execucions hipotecàries i 166.716 desnonaments entre 2008-2011), i les previsions per al conjunt de 2012 no són gens positives.

Les famílies i persones afectades pels desnonaments no tan sols s'enfronten a la pèrdua del seu habitatge, sinó també a una condemna financera de per vida: l'entitat bancària interposa una demanda i s'inicia el procés d'execució hipotecària que finalitza amb la subhasta de l'immoble. Si la subhasta resta deserta (cosa que en el context actual de crisi succeeix en el 90% del casos), amb la llei vigent l'entitat bancària s'adjudica l'habitatge pel 50% del valor de taxació i continua reclamant el pagament del deute restant, més els interessos i els costos judicials, a les persones en situació d'insolvència, mitjançant l'embargament de nomines, comptes, etc., així com embargaments als avalistes. És a dir, a més de perdre el seu habitatge, milers de famílies i persones s'enfronten a una condemna financera de per vida que es tradueix en una condemna a l'exclusió social i a l'economia submergida.

Aquesta legislació que permet que les entitats financeres s'adjudiquin els habitatges pel 50% del valor de taxació no solament és anòmala i no té comparativa amb les legislacions d'altres països del nostre entorn, sinó que a més era desconeguda per les famílies quan van signar els contractes hipotecaris. Fet que es suma a la publicitat enganyosa amb la que es va comercialitzar la majoria d'aquestes hipoteques, a la sobrevaloració en les taxacions i al llenguatge de difícil comprensió utilitzat en els contractes que ara es descobreix que en molts casos amagaven tot tipus de condicions abusives.

Tot el que aquí s'ha exposat vulnera l'actual marc jurídic, doncs el dret a l'habitatge és un mandat constitucional, especialment recollit en l'article 47 de la Constitució

espanyola. Però també en l'article 33, que limita clarament el dret a la propietat privada al compliment de la seva funció social (i que a dia d'avui s'incompleix sistemàticament en els pisos buits acumulats per bancs i caixes), o en l'article 24 que garanteix la tutela judicial (vulnerat en els processos d'execucions hipotecàries on es produeix clara indefensió).

Així com els compromisos jurídics en matèria de dret a l'habitatge assumits per l'Estat espanyol al ratificar tractats internacionals vinculants com són, entre altres, la Declaració Universal de Drets Humans (article 25) i el Pacte Internacional de Drets Econòmics, Socials i Culturals (article 11), especialment a partir de la seva Observació General número 4- que concreta el contingut del dret a un habitatge adequat- i l'Observació General número 7- que defineix els desnonaments forçosos com una de les principals vulneracions del dret a l'habitatge.

Tot el que aquí s'ha exposat depèn bàsicament d'una normativa de competència de l'Estat Espanyol, però que els seus efectes dramàtics es concreten en l'àmbit més local, perquè són els serveis socials dels ajuntaments a on s'adrecen majoritàriament les persones i famílies afectades en recerca d'ajuda. Així, els serveis socials dels ajuntaments es converteixen en doblement perjudicats: en primer lloc perquè es vulnereu els drets fonamentals de la seva població; en segon lloc, perquè en ple context de crisi i fortes retallades socials, quan els recursos són més escassos que mai, reben totes les peticions d'ajut de les persones i famílies empobrides.

Com a conseqüència de l'esmentat anteriorment, els desnonaments -encara més quan suposen el manteniment d'un deute en forma de condemna financera- impliquen alts nivells d'inseguretat, i considerant que els ajuntaments tenen la responsabilitat de garantir els drets deis seus ciutadans. En aquest context, els menors són els grans perjudicats de la pèrdua dels habitatges de les seves famílies. L'impacte de l'abandonament de la llar de la teva infància, per passar a una situació incerta; la vivència del trauma i de la greu preocupació familiar; la pèrdua de les relacions, si hi ha canvi de barri; etc. Totes elles són situacions que impacten molt negativament en la majoria dels infants que han patit un desnonament.

Les famílies intenten moderar las conseqüències sobre els seus fills, però mai es pot compensar un procés de llarga durada, en el qual es viuen moltes situacions desagradables, fins i tot violentes. La pitjor de totes, la indefensió en la que ens posen els bancs quan s'arriba a l'execució hipotecària i el desnonament.

Els efectes de la crisi segueixen incrementant les greus dificultats de la població. Pel que fa als desnonaments, interpretats com un indicador de la greu precarietat social, la quantitat de desnonaments segueix augmentant. Aquest any s'ha incrementat en un 34 per cent, segons va avançar ahir el 17 de desembre de 2012 el president del Consell General del Poder Judicial (CGPJ), Gonzalo Moliner, que va advertir del "conflicte social" que generen unes dades tan brutals. És a dir, la crisi ben al contrari de moderar-se no ha deixat d'ampliar la seva extensió i intensitat. El projecte de la drete impacta de forma brutal sobre els treballadors i les treballadores, sobre el conjunt de les classes populars. Mai s'hauria d'haver iniciat l'experiment de la drete que experimentam, disposam de dades per poder mostrar com els seus greus efectes negatius no deixen d'augmentar i les previsions a mig termini són insuportables. Irrellevants i les conseqüències socials desastroses.